

TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİ ÖLÇEN YÖNTEMLER

Hasan ALPAGU*

Engin KOÇ†

Özet

Turizm sektörü cari işlemler açığının kapatılmasına ve ekonomik büyümenin pozitif bir şekilde gerçekleşmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Ayrıca küreselleşme ve artan refah toplumu eğilimine paralel bir şekilde turistik aktivitelerin sayısı artan bir eğilim göstermektedir. Bu gelişmeler turizm sektörünü ekonominin önemli bir kolu haline getirmektedir. Bundan dolayı bu sektörün ekonomik etkilerini ölçmek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada turizm sektörünün önemine vurgu yapılmış ve turizm sektörünün ekonomik etkileri çarpan ve girdi-çıkıktı analizi yöntemleri ile mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, girdi-çıkıktı analizi, çoğaltan, cari işlemler açığı

THE METHODS THAT MEASURING THE ECONOMIC IMPACTS OF TOURISM

Abstract

The tourism sector provides significant resources to balance the current account deficit and it has essential effects on the economic growth. Furthermore globalization and rising of welfare society push the economic activities of tourism forward. This increasing tendency places tourism in core of economic activates. Therefore it is advantageous to measure its effects in order to develop an effective economic policy. For that reason it is appreciated to calculate these effects by applying statistics and econometric models. This article analyses the economic effects of tourism by applying the methods of multifactor and input-output analysis. These methods are significantly useful to measure the performance of touristic activities for any country and its positive effects on other branches.

Key Words: Tourism, input-output analysis, multiplier effect, current account deficit

Önsöz

Turizm sektörünün ortaya çıkması ve gelişmesi medeniyetin gelişmesi ve yayılmasıyla mümkün olmuştur. Daha açık bir ifadeyle turizm bir medeniyet projesidir. Yani turizm medeni ve refah toplumların geliştirdiği bir yaşam konseptidir. Bir başka deyişle sivilleşme ve şehirleşme ile birlikte turizm faaliyetleri bir sektör haline gelmiştir. İnsanlar yeme, içme, örtünme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra hayat standartlarını artıracak faaliyetlere de yer vermeye başlamaları turizm sektörünü ön plana çıkarmaya başlamıştır. İnsanların yaşam kalitesini artıran faaliyetlerin başında ise gezme, görme ve paylaşmak gibi sosyal etkinlikler gelmektedir. İşte turizm bu faaliyetlerin sektörleşmesi sonucu ayrı bir branş haline gelmiştir.

Özellikle 19.yüzyılda hız kazanan sanayileşme ile birlikte tatil ve turistik seyahatler toplumda sosyal yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline almaya başlamıştır. Artık bireyler için tatilini başka bir bölge veya ülkede geçirmek olağan bir ihtiyaç olarak kabul edilmiştir. Giderek yaygınlaşan bu eğilim nihayetinde turizm sektörünü katma değer meydana getiren önemli bir ekonomik birim haline getirmiştir. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde nüfusun önemli kısmı turistik seyahatlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda turizm, bir sosyoekonomik fenomen haline almış ve araştırmacılar için önemli bir konu olmuştur.

* Yrd. Doç.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, hasan.alpagu@izu.edu.tr

† THY çalışanı ve Doktora Adayı

Daha da önemlisi, konaklama altyapı ve tanıtım faaliyetleri dışında fazla yatırım harcamaları gerektirmeyen turizm sektörü, maliyeti en düşük ve getirisi yüksek yatırımların başında gelmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verilerine göre mevcut çatışma ve risklere rağmen 2014 yılı sonu itibariyle turist sayısı 1,1 milyar kişiye ulaşmıştır. Ayrıca, UNWTO öngörülerine göre, 2010-2020 yılları için 3,8%'lik bir büyüme tahmin edilmektedir. Bu bağlamda sermaye darlığı çeken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir döviz kaynağı oluşturan turizm sektörünün gelecekte daha da güçleneceği ve ekonomiler üzerine etkisini artıracığı açıktır.

Nitekim günümüzde ülkelerin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişim süreçlerinde turizmin önemli katısı herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Diğer bir deyişle, toplumların gelişmesine, işbirliği ve ortak projeler geliştirmesinde turizm sektörü önemli roller üstlenmektedir. Hatta ihracat, ithalat ve küreselleşme süreci gibi uluslararası ticari ve sosyokültürel faaliyetlerin yoğunlaşması ve gelişmesi süreci turizm sektörünün doğrudan ve dolaylı etkileri/katkıları sonucu meydana geldiği söylenebilir.

Öte yandan, günümüz ekonomilerinde turizm gelirlerinin istihdam ve cari işlemler açıklarının kapatılmasında sağladığı katkı gibi iki önemli etkisi ön plana çıkmaktadır. Turizm emek yoğun bir sektör olduğu için özellikle mevsimlik işçi istihdamında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca turizm döviz girdisi sağlamadaki doğrudan etkisinden dolayı cari işlemlerin kapatılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Sonuç itibariyle, turizm sektörünün ülke ekonomilerine ve özellikle de ödemeler dengesi açığının kapanmasındaki rolü giderek artarken, bu gelirlerin ölçülmesi giderek önem kazanmaktadır. Çünkü turizm gelirlerinin ölçülmesi bu gelirlerin artırılması yönelik atılacak adımların belirlenmesi açısından önemlidir.

Konunun bu önemine binaen Galileo'nun "Ölçülebilir olanı ölçün ve ölçülemeyeni ölçülebilir hale getirin" sözü bir olayın veya gelişmenin değerlendirme sürecinde ölçmenin ne denli önemli olduğunu görme açısından vurgulanması gereken bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, bu çalışmada turizm sektörünün önemine vurgu yapılmış ve turizm gelirlerinin ölçme yöntemleri analitik bir yaklaşımla mercek altına alınmıştır.

1. Bacasız Sanayi Olarak Turizm Sektörü

Üretim ve hizmet sektörleri emek-yoğun ve sermaye-yoğun olmak üzere temelde iki ana başlık altında sınıflandırılır. Bu bağlamda hizmet sektörünün bir bileşeni olan turizm emek-yoğun bir yapıya sahiptir. Diğer yandan turizm sektörü gerek istihdama ve gerekse sermaye yatırımlarına olan doğrudan ve dolaylı katkısı bu sektörün önemini artırmaktadır. Özellikle ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabının uluslararası hizmetler kapsamında değerlendirilen turizm sektörü milli gelir hesaplarına ihracat mahiyetinde pozitif bir katkı sağlamaktadır. Turizm böylece ülkeye döviz girdisi sağlayarak dış açığın kapanmasında ve istihdam açığının düşürülmesinde etkili bir rol üstlenmektedir. Ayrıca turizm sektörü küresel bazda sosyal değişmelere ve kültürlerarası daha sağlıklı iletişim kanallarının geliştirilmesinde etkin bir rol oynamaktadır.

Öte yandan, turizm insanların refah düzeyleri ile ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarına doğrudan bağlantısı olan bir sektördür. Yani ülkelerin turizm gelirleri ve turist sayıları ile onların refah düzeyi ve güvenlik politikalarıyla doğrusal bir orantı söz konusudur. Şöyle ki, insanların refah düzeyleri artıkça turistik amaçlı seyahat eğilimlerinde de artışlar gözlenir. Sonuç itibariyle turizm refaha ve insanların yaşam kalitesine önemli katkılar sunmaktadır.

Buna karşılık özellikle çatışmaya dönüşen ve buna bağlı olarak güvenlik sorunların baş gösterdiği bölge ve ülkelerde turizm sektöründe düşüşler gerçekleşir. Bunun en önemli sebebi yine insanların refah seviyeleri ve bu durumun sonucu olarak dinlenme ve eğlence gibi

ihtiyaçlarının ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır. Ancak nöro- ekonomik bir davranış sonucu bireyler için güvenlik her şeyden önce gelmektedir. Bundan dolayı çatışmaların yaşandığı ülke ve bölgeler güneş, deniz, doğal güzellikler ve tarihi eserlerin sağladığı yüksek turistik atraksiyonlarına rağmen yeterli seviyede turist çekememektedirler. Bunun en çarpıcı örnekleri “Arap Baharı” ile başlayan ve giderek çatışmalı bir istikrarsızlığın kısır-döngüsüne dönüşen Kuzey Afrika ve bazı körfez ülkelerindeki durumdur. Özellikle dünyanın yedi harikası arasında yer alan piramitleri, tarihi mekânları ve deniz ve dört mevsim güneşe ve uygun fiyatlarına rağmen Mısır’da turizm sektöründeki ani düşüş buna örnek verilebilir.

Konu Türkiye açısında ele alındığı zaman aynı durum gözlenmektedir. Tablo I’de görüldüğü gibi 2003 yılından 2015 yılına doğru sürekli artış gösteren bir turist sayısı ve buna bağlı olarak aratan turizm gelirleri söz konusu olmaktadır. 2014 yılının Haziran ayında başlayan 2015 yılında kısmen devam eden güvenlik endişeleri turizm sektörüne yansıdığı ve bunun sonucu olarak turizm gelirlerinde bir artışın söz konusu olmadığı gözlenmektedir.

Tablo I: Türkiye’nin yıllara göre turist sayısı ve turizm geliri

Yıllar	Turist Sayısı (Milyon Kişi)	Turizm Geliri (Milyar A \$)
2003	13.7	13.8
2004	17.2	17.0
2005	20.5	20.3
2006	19.2	18.5
2007	23.0	20.9
2008	26.4	25.4
2009	27.3	25.0
2010	28.5	24.9
2011	31.3	28.1
2012	31.3	29.0
2013	33.8	32.3
2014	35.8	34.3
2015	35.00	35.0

Kaynak: TÜİK, DEİK 2015

Diğer yandan, turizm sektöründe teorik çerçeveye bakıldığı zaman, bu sektörün diğer birçok sektöre göre kendisine has bir arz/talep dengesi bulunmaktadır. Turizmde gerek arz ve gerekse talep daha esnek ve sosyoekonomik motiflerin önemli rol aldığı gözlenmektedir. Turizmde arz bazı koşulların yerine gelmesiyle gerçekleşir. Bunlar (Olalı, Timur; 1988;135):

- Alt yapı yatırımları gerektirmektedir
- Mal ve hizmetlerin fiyatı rakip bölge ve ülkelerin ekonomik ve politik istikrar durumuna göre etkili olabilmektedir.
- Mal ve hizmetlerin stoklanması ve bir başka sezona aktarılması söz konusu olmamaktadır. Bu yüzden tüketilmeyen mal ve hizmet zarar olarak ekonomiye yansımaktadır.
- Emek-yoğun ve kısa dönemde inelastik bir yapıya sahiptir.
- Yer bağımlılığı söz konudur. Yani tüketici mal ve hizmetin arz edildiği yere gitmek zorundadır.
- Fiziksel doğal, kültürel ve insani değerleri arzın belirlenmesinde etkilidir.

Öte yandan turizm sektöründe talebi belirleyen başlıca faktörler de bazı koşullara bağlıdır (İçöz, Kozak; 2005:96-130):

- Ekonomik faktörler (Fiyat, harcanabilir gelir, mesafe, alternatifler)
- Sosyal, politik ve psikolojik faktörler (nüfus, meslek ve eğitim gibi özellikler, gelenekler, yaşanan yer, sosyal ve kültürel haklar)

2. Turizm Sektörünün Ekonomik Etkilerin Ölçülmesi

Turizm sektörünün ekonomik etkileri ölçen değişik yöntem ve hesaplamalar söz konusudur. Bu çalışmada turizm sektörünün cari işlemler açığının kapatılmasındaki rolünün ölçülmesi, diğer sektörler üzerindeki ekonomik etkilerinin çarpan etkisi ve girdi-çıktı analizi yöntemleri ile hesaplanması ele alınmıştır. Turizmin cari işlemler açığını kapatılması ve ekonomideki diğer katkılarının etkin ve kapsamlı yöntemlerle hesaplanması bu sektörün öneminin anlaşılması açısından gereklidir. Özellikle turizm sektörünün ekonomik etkilerinin çarpan etkisi ve girdi-çıktı yöntemi ile ölçülmesi bu sektörünün diğer sektörlerle katkısı daha net bir şekilde görülebilecektir

2.1.Turizm Sektörünün Cari İşlemler Açıklarının Kapatılmasındaki Rolü

Döviz girdisinin temel kaynakları büyük oranda yurt dışında yaşayan ülke vatandaşlarının tasarrufları ve turizmdir. Tablo I’de görüldüğü gibi ödemler bilançosunun önemli bir kalemini teşkil eden cari işlemler hesabından kaynaklanan açığı kapatmada turizme dayalı döviz girdisi önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Tablo II: Turizm Gelirleri ve Cari İşlemler Açıkları (Milyar \$)

Yıllar	Turizm Gelirleri	Cari Açık
2010	24,930	-45,447
2011	28,115	-75,092
2012	29,007	-48,504
2013	32,308	-65,034
2014	34,305	-38,716
2015	35,00	-34.741

Kaynak: BUMKO (Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü), *Ödemeler Dengesi*, TURSAB, Turizm istatistikleri, 2014

Yukarıdaki tablonun verilen 2010 ile 2014 yılları arasındaki cari işlemler açığı rakamlarından aynı yıllara denk gelen turizm gelirleri çıkarılmıştır. Böylece turizm gelirlerinin ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasındaki etkisi daha net bir şekilde görülebilmektedir. Bu tablodaki verilere aşağıdaki formüle göre değerlendirildiğinde şu sonuçlar elde edilir:

$$Temel\ yıl = \frac{\text{Turizm gelirleri}}{\text{Turizm gelirleri dahil edilmeden cari açık}}$$

Buradan da turizm gelirlerinin yıllık cari açığı karşılama oranları şu sonuçları verir:

$$2010 = \frac{24.930}{70.377} = 0.35$$

Elde edilen 0.35 değeri 2010 yılı turizm gelirlerinin cari açığı kapatmada %35 oranında finansal kaynak sağladığını göstermektedir. Aynı formülü 2011 yılı verilerine göre

uyguladığımızda ise turizm sektörünün 2011 yılı cari açığının kapatılmasında %27 oranında katkı sağladığı görülmektedir.

$$2011 = \frac{28.115}{103.207} = 0.27$$

Diğer yandan cari açığı 2012 yılında düşüş sağlamış, turizm gelirleri ise artmıştır. Bu iki olumlu gelişme neticesinde turizm gelirlerinin cari açığı kapatmadaki payı %38 oranına yükseltmiştir.

$$2012 = \frac{29.007}{75.945} = 0.38$$

Cari açık ve turizm gelirleri ekonomideki diğer indikatörlere göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda turizm gelirleri ve cari açık oranları ekonomik gelişmelere göre farklı çıkmaktadır. 2013 verilerine göre turizm gelirlerinin cari açığı karşılama oranı %33 olarak gerçekleşmiştir.

$$2013 = \frac{32.308}{97.308} = 0.33$$

2014 yılı verilerini temel formüle göre hesapladığımızda ise turizm gelirlerinin cari açığı karşılama oranının %45 oranına yükselmiştir.

$$2014 = \frac{32.827}{71.543} = 0.45$$

2015 yılı Kasım ayı itibariyle turizm gelirlerinin cari açığı karşılama oranı %50 olarak gerçekleşmiştir.

$$2015 = \frac{35.000}{69.741} = 0,50$$

Öte yandan turizm sektörünün yukarıda vurguladığımız cari işlemler açığının kapatılması dışında ekonomiye dolaylı katkıları bulunmaktadır. Bu dolaylı katkıları ölçen değişik yöntemler mevcuttur. Bu yöntemlerin en etkin başvuru alanları çarpan ve girdi-çıkıtlı analizi yöntemleridir.

2.2.Turizm Sektörünün Ekonomik Etkilerinin Çarpan Yöntemi İle Hesaplanması

Çarpan yöntemi ile ekonomik faaliyetlerin doğrudan ve dolaylı etkililerini ölçmek mümkündür. Turizm sektörünün doğrudan çoğaltan etkisini turizm çarpanı formülü ile şu şekilde ifade edilir (Stynes, 1997:12):

$$TDÇ^{\dagger} = \frac{\text{Doğrudan etkiler} + \text{Dolaylı etkiler} + \text{Uyarılmış etkiler}}{\text{Doğrudan etkiler}}$$

Yukarıdaki formülü kullanarak çarpan etkisi daha gerçekçi bir şekilde hesaplanabilir. Örneğin, Thomas Müller adlı bir turistin ailesiyle Bodrum'da her şey dâhil toplam 20.000 TL olan bir haftalık tatil harcamalarının ekonomide sağladığı katkı çarpan etkisi yöntemi ile hesaplanması şu şekilde olacaktır:

Doğrudan etkiler: 20.000 TL (Her şey dâhil Otel)

Dolaylı etkiler: 6. 000 TL (20.000 TL'nin %30 işçilere ödenen para)

Uyarılmış etkiler: 3.000 TL (Yani işçilerin 6.000 TL'nin %50'ini diğer ihtiyaçlarını karşılamak için tüketim yolu ile piyasa sürmesi). Böylece:

[†] TDÇ:Turizmin Doğrudan Çarpan etkisi
Tüm hakları BEYDER'e aittir

$$TDÇ = \frac{20000 + 6000 + 3000}{20000} = 1,45 \text{ olacaktır.}$$

Buna göre Thomas Müller adlı turistin harcamaları ekonomide %45’lik bir çoğaltan etki yaratmıştır.

3. Girdi-Çıktı Analizi Yöntemi

Wassily Leontief tarafından geliştirilen ve bu yüzden aynı zamanda Leontief girdi-çıktı analizi olarak da adlandırılan bu yöntem ile sektörler arası girdi ve çıktı akışı hesaplanarak bir ekonominin performansı hakkında bilgi elde edilebilir. Bu yönetime özellikle turizm sektörünün diğer sektörler üzerindeki ekonomik etkilerinin ölçülmesinde başvurulmaktadır.

Turizm sektörünün 1 birim üretim gerçekleştirebilmek için diğer sektörlerden ne kadarlık bir girdi aldığı hesaplandığında ekonomiye sağladığı değer elde edilir. Bu bağlamda 2015 yılı sonu itibarıyla TÜİK verilerine göre turizm sektörünün üç önemli grubunun diğer sektörlerde sağladığı girdi miktarı 18.575.195.000 TL olarak hesaplanmıştır. Bunun üç ana birim arasındaki dağılımı ise sırasıyla oteller-lokantalar 8.999.014 TL, eğlence hizmetleri 2.040.785 TL ve seyahat acenteleri ise 7.535.396 TL olarak hesaplanmıştır.

Yukarıda verilen indikatörler geriye bağlantı formülü aracılığıyla hesaplandığında:

$$TBL^{\S} = \frac{X_{ij}}{X_j}$$

Buradan da,

$$TBL = \frac{18.575.195}{35.595.191} = 0,522 \text{ birim}$$

elde edilir.

Bu değere göre, turizm sektörünün 100 birim çıktı elde edebilmek için 521 birim girdiyi kendisinden ve diğer sektörlerden sağlamak zorundadır. Bu değer ortalama sektör değerlerinin üstünde bir veridir. Turizm sektörünün geri bağlantısının yüksek olması diğer sektörlerden girdi alarak bu sektörlerin gelişmesine katkıda bulunduğu anlamına gelmektedir.

Bu hesaplamanın dışında ayrıca turizm sektörünün doğrudan ileri bağlantı etkisi aynı verilerek kullanılarak aşağıdaki formül ile hesaplanabilir:

$$TFL^{**} = \frac{\sum_{j=1}^n X_{ij}}{X_i}$$

Sonuç

Turizm sektörünün ülke ekonomileri üzerindeki etkisi küreselleşmenin hız kazanması ve insanların turistik gezileri refah ve yaşam standartlarının vazgeçilmez bir parçası olarak görmelerine paralel bir şekilde artmaktadır. Böylece turizm sektörüne dâhil olacak sermaye miktarı yükselmekte ve turizm gelirleri artmaktadır. Bu artan gelirlerden pay alabilmek için ülkeler yoğun tanıtım ve yatırım faaliyetleri yürütmektedirler. Bu faaliyetlerin sağlıklı ve etkin bir şekilde sürdürebilmesi için turizm faaliyetlerine katılan ekonomik sektörlerin desteklenmesi ve doğru ekonomik politikaların izlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda turizmin ekonomik etkilerinin çarpan ve girdi-çıktı analizi yöntemleri ile ölçülmesi önemlidir.

[§] Tourism Backward Linkage

^{**} Tourism Forward Linkage

Bu çalışmada bu yöntemler Türkiye'deki turizm girdileri kullanılarak değerlendirilmiştir. Sonuç itibarıyla turizm sektörünün cari açığın kapanmasında önemli rol oynadığı ve bu sektörün cari açığın kapanması dışında ayrıca diğer sektörlerdeki ekonomik genişlemeye çarpan etkisi ve girdi-çıkıtı alışverişi şeklinde önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Sonuç olarak, bir ülkede cari açığın artmasında ülke dışında ithal edilen petrol girdiler etkili olurken, buna karşın cari işlemler açığının kapatılmasında yine dışarda gelen gelir kaynakları etkili olmaktadır. İşte Turizm sektörü bu gelir kaynaklarının en önemli kalemlerinin başında gelmektedir. Kısacası yurt dışından, satılardan daha fazla mal ithal edince, ülkede döviz çıktısı artmaktadır. Bunun azaltmanın bir yolu da turizm gibi döviz girdisi sağlayan sektörlerin desteklenmedir.

Kaynaklar

- Aydoğuş, O. (2010). *Girdi-Çıktı modellerine giriş*. 3. Baskı. Ankara: Efil yayınevi.
- Barutçugil, İ. S. (1986). *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. İstanbul. Beta basım yayım.
- Bull, A. (1995). *The economics of travel and tourism*. (2. edition). Melbourne: Longman
- Bulut, E. (2000). Türk turizminin Dünya'daki yeri ve dış ödemeler bilançosuna etkisi. *Gazi Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 3, 71-85.
- Çakır, M. & Bostan, A. (2000). Turizm Sektörünün Ekonominin Diğer Sektörleri ile Bağlantılarının Girdi-Çıktı Analizi ile Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11, 35-44.
- Çeken, H. & Erdem, B. (2003). Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Etkisi. *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5(1).
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. & Wanhill, S. (1999). *Tourism: principles and practices*
- Crompton, J. L. (1995). Economic impact analysis of sports facilities and events: Eleven sources of mis application. *Journal of sport management*, 9(1), 14-35.
- DHMI (2014), DHMI istatistiki verileri, <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>
- Harshbarger, R. & Reynolds, J. J. (2012). *Mathematical applications for the management, life and social sciences*. (10. Edition). Boston: Cengage learning custom publishing.
- İçöz, O. (2005), Turizm Ekonomisi, 3. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Kozak, N., Kozak, M., Kozak, M. (2006), Genel Turizm tikeler ve Kavramlar, 6. Basım, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Leontief, W. (1986). *Input-Output economy*. Second edition. New York: Oxford university press.
- Miller, R. E. & Blair, P. D. (2009). *Input-Output analysis foundation and extensions, second edition*, Cambridge: Cambridge university press.
- Olalı, H., Timur, A. (1986), Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir.
- Özdemir, A., Yüksel, F. (2006). Türkiye'de enerji sektörünün ileri ve geri bağlantı etkileri. *Yönetim ve ekonomi dergisi*, 13(2), 1-18
- Turizm verileri,
https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/2140,turizmverileripdf.pdf?0&_tag1=106E430052A7C514B99C59F0939A4285354B5150
- TÜİK haber bülteni, Türkiye Ekonomisinin Arz-Kullanım Ve Girdi-Çıktı Tabloları, 2002 Sayı: 38, Mart 2008, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3913>